

ESHITISHDA NUQSONI BOR BO'LGAN BOLALARNI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHNING SAMARALI USULLARI

Hasanova Z.D.

*Buxoro muhandislik-texnologiya instituti
“Metrologiya va standartlashtirish” kefedrasi dotsenti*

Tayanch so'zlar: eshitish, ijtimoiy, nuqsonli, alohida yordamga muhtoj, inson manfaatlarini ko'zlash va himoyalash, turmush faoliyati.

Ключевые слова: слух, социальный, дефектный, нуждающийся в специальной поддержке, защита интересов человека, жизнедеятельность.

Key words: hearing, social, defective, in need of special support, protection of human interests, life activity.

Резюме:

Maqola orqali zamonaviy tendensiyalar imkoniyati cheklangan bolalar uchun yuqori samaradorlikka ega maktablarni talab qiladi. Bugungi yurtimizdagi yangilangan o'quv dasturlari qabul qilingan va shu bilan bir qatorda O'zbekiston maxsus ta'limgayuqori talablar qo'yadi. Ushbu maqola orqali imkoniyati cheklangan umumiy va o'rta ta'lim maktablar uchun mo'ljallangan ta'lim modelini taklif qiladi. Kar va zaif eshituvchi bolalar va ta'lim jarayonining samaradorligi va sifatiga qaratilgan ta'lim mazmunini yangilash. Ta'limmodelining tuzilishi berilgan, uning asosiy mazmuni ko'rib chiqiladi. Ushbu yondashuvda axborot texnologiyalari yordamida amalga oshirish stsenariylari. Shart sharoitlarni tahlil qilish yurtimizning zamonaviy ta'limtizimida muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun zarur.

Резюме:

В статье современные тенденции требуют создания высокоэффективных школ для детей с ограниченными возможностями. Сегодня в нашей стране приняты обновленные образовательные программы, кроме того, в Узбекистане предъявляются особые образовательные требования. В данной статье предлагается образовательная модель, предназначенная для общеобразовательных и средних школ с ограниченными возможностями. Глухих и слабослышащих детей и обновление содержания образования, направленное на эффективность и качество образовательного процесса. Приведена структура образовательной модели и рассмотрено ее основное содержание. Реализация сценариев с помощью информационных технологий в данном подходе. Анализ условий Шатра необходим для его успешного применения в современной системе образования нашей страны.

Summary:

Through the article, modern trends require high-performance schools for children with disabilities. Updated educational programs in our country today have been adopted, and in addition, Uzbekistan imposes special educational requirements. This article proposes an educational model designed for general and secondary schools with limited opportunities. Deaf and hard-of-hearing children and

updating the educational content aimed at the effectiveness and quality of the educational process. The structure of the educational model is given, and its main content is considered. Implementation scenarios with the help of information technology in this approach. Shatr Analysis of conditions is necessary for its successful application in the modern education system of our country.

Kirish. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish taraqqiyotning barcha bosqichlariga xos bo'lgan tabiiy va muqarrar jarayondir. Uning zarurati har bir mamlakatda sodir bo'layotgan texnologik taraqqiyot, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar bilan belgilanadi. Mamlakatimiz mustaqillikni qo'lga kiritgan davrni sarhisob qilsak, hukumatimiz tomonidan inson manfaatlarini ko'zlash va himoyalash jarayonida jamiyatimizning alohida yordamga muhtoj qatlamiga jiddiy e'tibor qaratib kelinayotganini kuzatamiz. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarni boshqa barcha fuqarolar bilan teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlash, ularning turmush faoliyatidagi cheklanishlarni bartaraf etish, to'laqonli hayot kechirishlariga, jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy turmushida faol qatnashishlariga, shuningdek, o'zlarining fuqarolik burchlarini bajarishlariga imkon beradigan qulay shart - sharoitlar yaratish davlatimiz insonparvarlik siyosatining asosiy mazmunini tashkil etadi. 2017 yil 1 avgustdagi "Nogironlarni davlat tomonidan qo'llab - quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoyishi nogironlarni davlat tomonidan qo'llab - quvvatlash, ularni to'laqonli ta'lim olishi, jamiyat tomonidan qo'llab - quvvatlanishi, ularni sog'lomlar qatorida jamiyatga uyg'unlashib, ijtimoiy hayotda moslashib ketishiga oid choratadbirlarni takomillashtirishni ko'zda tutadi. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishni beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi"ning to'rtinchi ustuvor yo'nalishida "aholini ijtimoiy himoya qilish, nogiron, aholining boshqa ehtiyojmand toifalarni davlat tomonidan qo'llabquvvatlanishi"ni kuchaytirishga alohida e'tibor berildi [1].

Jahon tajribasini faol o'zlashtirgan holda nogiron bolani qamrab olishni nazarda tutuvchi inklyuziv ta'lim dasturini amalga oshirish bugungi imkoniyati cheklangan bolalarga samarali ta'lim olishni belgilaydi [2]. Eshitish, unga teng ravishda o'rganish, rivojlanish va muloqot qilish imkoniyatini beradigan to'siqsiz muhitda bolalarni eshitish. Biroq, bu

1-Rasm. Pedagogik yondashuv

haqiqat o'zgarmaydi, maxsus maktablarining faoliyatiga bo'lgan ehtiyojni, faqatgina inklyuziya ta'limi ta'minlamaydi [3].

Bizning fikrimizcha, maxsus ta'limning pedagogik tizimini isloh qilishning birlamchi vazifasi zamonaviy ilmiy-texnik yondashuvlarni hisobga olgan holda mavjud o'qitish usullarini qayta ko'rib chiqish, axborotdan maksimal darajada foydalanishdan iborat. Ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida texnologiyalar, bolaning psixofizik rivojlanishini baholashning samarali usullarini joriy etish, tuzatish harakatlarining usullarini moderatsiya qilish [4].

Adabiyotlar tahlili va metadologiya. Ixtisoslashgan adabiyotlar mazmunini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, xorijlik defektologlar va kar o'qituvchilar (V.V.Voronkova, T. S. Zykova, A.R.Maller, M.M.Semago, L.M.Shipitsina) hozirgi vaqtda yangi yondashuvlarni tavsiflaydilar. eshitish qobiliyati zaif bolalarni o'rgatish, ularning fiziologik xususiyatlarini tuzatish va kompensatsiya qilish. Yevropa va Amerika olimlari va pedagoglari (M. Doherti, D.L.Lakner, D.Urbax), kar va zaif eshituvchi bolalarni samarali o'qitish, ularni umumiy va kasb-hunar ta'limi tizimiga kiritish usullari yuqorida nomlari keltirilgan olimlar tomonidan ishlab chiqilgan [5, 6].

Vazifani belgilash. Shunday qilib, foydalanish nazariy asos sifatida yuqorida sanab o'tilgan mualliflarning tajribasi, kar va zaif eshituvchi bolalar rivojlanishi uchun zamonaviy shart-sharoitlarni ta'minlay oladigan samarali va amaliy ta'lim modelini yaratish mumkin [7].

Tadqiqotning asosiy materiali taqdimoti olingan natijalarni to'liq asoslash bilan. Biz maktab uchun taklif qilayotgan ta'lim modeli, eshitish qobiliyati zaif bolalarni o'rgatishga qo'yilgan vazifalar (o'quv jarayonining uzluksizligi, tizimli tuzatish ishlari, amaliy yo'naltirish, zamonaviy texnik o'qitish vositalaridan foydalanish) asosida shakllantiriladigan modullardan iborat tuzilma hisoblanadi. Ushbu model kar va zaif eshituvchi bolalarning ta'lim sifatini oshirish va kasbiy sohada o'zini o'zi anglash, muloqot qilish imkoniyatlarini kengaytirish orqali jamiyatga moslashish va integratsiya qilish imkoniyatlarini ochib beradi. Ishlab chiqilgan model strukturasiidagi modullar ketma-ket bir-biriga bog'langan bo'lib, quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: prognozlash va baholash, tizimni rejalashtirish, ta'lim va tuzatish komponentlarini amalga oshirish va pedagogik o'zaro bog'liqlik.

Natija va muhokama. Bolaning psixologik, tibbiy va pedagogik tadqiqotlarini o'tkazish maxsus ta'limning asosiy bosqichidir. Shunday qilib, "Baholash va prognozlash" moduli tizimli ravishda quyidagi bloklardan iborat:

I. talaba haqida dastlabki ma'lumotlarni yig'ish;

II. rivojlanish xususiyatlarining ko'p vektorli tahlili eshitish qobiliyati buzilgan bolaning kognitiv va shaxsiy faoliyati;

III. bolaning ta'lim va mehnat qobiliyatlarini amalga oshirish doirasida uning imkoniyatlarini tizimli baholashni o'tkazish;

IV. talabning rivojlanish istiqbollari bashorat qilish, har bir kishi uchun reja va tavsiyalar tuzish, o'quv jarayoni ishtirokchilari (fan o'qituvchilari, karlar o'qituvchilari, psixologlar, pedagoglar va boshqalar);

V. natijalarning differentsial diagnostikasi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (nutq simulyatorlari, raqamli audiometrlar, maktab ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari, o'quv jarayonini avtomatlashtirish tizimlari) ko'magida pedagogik faoliyat [8].

Yangilangan kontent uchun o'quv dasturlari maxsus maktablar uchun ta'lim umumiy ta'lim bilan bir qatorda, o'quv-tarbiya ishlarini chuqur vahar tomonlama rejalashtirishni taklif qiladi. Metasubektivlik tamoyilini saqlash va amaliy amalga oshirish. Shuning uchun ta'lim modelimizning ikkinchi moduli "Tizimni rejalashtirish va pedagogik amalga oshirish" - kompleksini belgilaydi.

O'quv jarayonining barcha bosqichlari, o'quv dasturini individual moslashtirish va yondashuvlarni ishlab chiqish va uning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun strukturaviy nomga ega modul quyidagi qismlardan iborat:

I. oldingi modulda olingan natijalar asosida maktab miqyosida kompleks rejalashtirish (tematik, kalendar, kundalik);

II. fanlararo va fanlararo aloqalarni o'rnatish imkoniyatlarini, imkoniyatlarni yaratish o'quvchilar tomonidan qabul qilingan bilim va ko'nikmalar, axborotdan teng foydalanish hamda resurslar;

III. nogiron bolaga pedagogik yordam ko'rsatishning tabaqalashtirilgan sxemasini ishlab chiqish hamda o'quv jarayoni doirasida eshitish;

IV. ta'lim faoliyatiga axborot texnologiyalarini faol kiritish, shu jumladan kompyuter modelashtirish, vizualizatsiyalarni o'z ichiga qamrab oladi [9].

O'rganilayotgan material, multimedia imkoniyatlaridan foydalanish), darsdan tashqari (masofaviy o'qitish texnologiyalari,

3-Rasm. 3D ko'z oynaklarda dasturiya dars jarayoni

raqamli ta'lim resurslari, aloqa vositalari, fan Internet olimpiadalarida ishtirok etish) va individual ish (apparat va nogiron bolalar uchun dasturiy komplekslar eshitish);

I. uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish (kasbga yo'naltirish, ijtimoiy moslashish), keyingi ta'limga tayyorlash;

II. psixologik, tibbiy va pedagogik yordam alohida ta'limga muhtoj bola (masofadan monitoring, ota-onalar bilan onlayn muloqot);

III. uslubiy bazani to'plash, eshitish qobiliyati zaif bolalarni o'qitish, izlash, rivojlantirish va rivojlantirishning yangi metodologiyasi, texnikasi va texnologiyalarini sinovdan o'tkazish va joriy etish;

IV. tegishli kompyuter dasturlari mahsulotlarini moslashtirish [10, 11].

Yuqorida tavsiflangan modul asosiy hisoblanadi, shuning uchun u o'quv jarayonining barcha subyektlarini qanday qamrab oladi (o'qituvchilar, kar o'qituvchilar va defektologlar, o'qituvchilar, psixologlar, qo'shimcha o'qituvchilar ta'lim, ma'muriy va tibbiyot xodimlari, bolalar, ota-onalar). Ushbu modulning samarali ishlashiga muvofiqlashtirilgan ish yordam beradi. O'qituvchilar tarkibi, izchil va ta'lim rejasini har tomonlama amalga oshirish va tuzatish ishlari, dolzarbligi usullari, uzluksiz axborot ta'minoti ta'limsamaradorligining asosi hisoblanadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, tavsiflangan tavsiyalarga rioya qilish sezilarli o'sishga olib keladi hamda ilg'or va oqilona kombinatsiyasi tufayli maxsus maktab ishining samaradorligi ko'zga tashlanadi.

Xulosa. Maxsus ta'lim beradigan maktab eshitish qobiliyati zaif bolalar uchun dasturlar biz tomonimizdan ishlab chiqilgan model ta'lim standartining yuqori talablari asosida kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning ta'lim ehtiyojlarini qondirish, ta'limga tabaqalashtirilgan yondashuvni ta'minlaydi. Muhim rol fanlararo, amaliy ahamiyatga ega eng yaxshi amaliyotlarga e'tibor qaratiladi. Faqat bolalar uchun maktab faoliyati birgina muhim rol tutmaydi, balki ularning ota-onalari haqida (mulohazalar, maslahatlar, axborot ta'minoti) va o'qituvchilar (jamoalar, ish, kasbiy rivojlanish) ni o'z ichiga qamrab olgan. Har bir bosqich tanlangan, moslashtirilgan yoki ishlab chiqilgan dasturiy va uslubiy majmuaga mos keladi, mahalliy va masofaviy ishlarni taklif qiladi. Shuni inobatga olib ta'limni imkoniyati cheklangan bolalarga har tomonlama yondashuvni o'z ichiga qamrab olishini xulosa qilishimiz mumkin.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi.

2. Bahriddinova, N. M., Nematova, L., Hasanova, Z. D., Salomov, B. K., & Khamidov, Y. Y. (2020). Analysis of ecological and toxicological safety of agricultural raw materials of Uzbekistan. *Journal of Critical Reviews*, 7(14), 310-312.
3. Хасанова, З. Д. (2013). Социально-педагогическая необходимость (потребность) в развитии мировоззрения у будущих учителей. *Молодой ученый*, (4), 618-620.
4. Хасанова, З. Д. (2014). Развитие этической культуры у будущих учителей посредством арт-педагогика. *The Way of Science*, 36.
5. Шипицына Л. М. Влияние игровой компьютерной зависимости подростков с нарушением слуха на их межличностные отношения // *Вопросы психологии*. - 2011. - № 3. - С. 33-41.
6. Doherty M. Policy and practice in deaf education: Views and experiences of teachers, and of young people who are deaf in Northern Ireland and Sweden // *European Journal of Special Needs Education*. - 2012. - № 27(3). - P. 281-299.
7. Luckner J. L., Urbach J. Reading fluency and students who are deaf or hard of hearing // *Communication Disorders Quarterly*. - 2012. - № 33. - P. 230-241.
8. Боброва В. В., Светличная С. Л. Организация обследования устной речи глухих детей посредством инновационных технологий // *Актуальные задачи педагогики: материалы VI Международной на-учной конференции (г. Чита, январь 2015 г.)*. - Чита: Издательство Молодой ученый, 2015. — С. 130-134.
9. Abdurasulovich, K. J., Abdurasulovich, K. O., Yangiboevich, K. M., Anvarovich, A. A., & Xolmurodovich, G. A. (2020). Opportunities and results to increase the effectiveness of multimedia teaching in higher education. *Journal of Critical Reviews*, 7(14), 89-93.
10. Хужжиев, М. Я. (2020). Возможности повышения эффективности мультимедиа в процессе урока. *Universum: психология и образование*, (1 (67)), 10-13.
11. Mahmudovich, X. M., Kuchkorovich, J. A., & Xo'Jjiyev, M. (2021). Technology of using E-learning modeling programs in teaching special subjects in professional education. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 5403-5411.